

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.082
у Львівському національному
університеті імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Ковалик Юлії Михайлівни «Обмежувальні заходи в кримінальному праві України», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Оцінка актуальності теми дослідження. Однією з ключових сучасних тенденцій у динаміці кримінального закону є доповнення його положеннями, які спрямовані на імплементацію міжнародних нормативно-правових актів. Проявом вказаної тенденції є, зокрема, доповнення Кримінального кодексу України (надалі – КК України) ст. 91-1 “Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство”. Появою вказаної статті слід завдячувати імплементації у законодавство України положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) Законом України № 2227-VIII від 06.12.2017 року. Цей та інші законодавчі кроки, спрямовані на реформування національного законодавства в частині протидії домашньому насильству, мали своєю метою, з одного боку, сформувані нетерпиме ставлення суспільства (так звану нульову толерантність) до будь-яких проявів домашнього насильства, з іншого – захистити осіб, які стали потерпілими від такого поведіння.

Новелами вітчизняного законодавства у цій сфері стали, зокрема, система спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству заходів, а також окремий вид заходів кримінально-правового характеру – обмежувальні заходи. У зв’язку з новизною, питання про правову природу обмежувальних заходів, їх місце у системі заходів кримінально-правового впливу, види таких заходів, підстави та умови їх застосування не були предметом комплексного дисертаційного дослідження. Разом з тим оцінка такого законодавчого кроку (йдеться про доповнення КК України положеннями, які передбачають обмежувальні заходи) у доктрині кримінального права не є однозначною. Позаяк обмежувальні заходи за метою свого застосування (а у ст. 91-1 КК України визначено, що вони застосовуються в інтересах потерпілого від злочину, пов’язаного з домашнім насильством) суттєво відрізняються від інших заходів кримінально-правового характеру. Адже функція убезпечення потерпілої від кримінального правопорушення особи не є традиційною для кримінального права України. Дискусійним є також запитання щодо місця обмежувальних заходів у системі заходів запобігання та протидії домашньому насильству та їх співвідношення з іншими, схожими за правовою природою засобами, які

передбачені у нормативно-правових актах інших галузях права; підстави їх застосування та можливості поєднання з певними формами кримінальної відповідальності. Усе вищенаведене ілюструє актуальність теми дисертаційного дослідження.

Наукова обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації. Більшість наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених і сформульованих у дисертації, є переконливими. Це забезпечується об'ємом і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, веденням коректної наукової полеміки, використанням методології, яка вдало підібрана з урахуванням предмета дисертаційного дослідження (с. 22 роботи), продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила авторці повністю виконати поставлені перед собою завдання (с. 21-22 роботи). Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового пізнання відповідно до встановлених вимог визначені коректно (с. 22 роботи), співвідносячись між собою як загальне і часткове.

Наукові висновки та положення, представлені у дисертації, є результатом опрацювання солідного (всього 243 джерела) масиву юридичної та іншої літератури, вивчення матеріалів судової практики (проаналізовано 97 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень) та практики Європейського суду з прав людини (використано 4 таких рішення), а також практики органу пробації. Результати дослідження апробовані у тринадцяти наукових працях, серед яких сім наукових статей (шість у фахових виданнях категорії «Б» та одна у періодичному виданні іншої держави) та шість тез доповідей на наукових, науково-практичних конференціях.

Ознайомлення з дисертацією дозволяє зробити висновок про те, що Ю.М. Ковалик вдалося досягнути поставленої у дисертації мети та здійснити комплексний аналіз обмежувальних засобів як кримінально-правового явища, а також розробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення положень чинного КК України в частині їх правового регулювання.

Наукова новизна представлених теоретичних результатів проведеного дослідження полягає в тому, що дисертація дійсно, як це зазначила авторка у вступі до роботи, є першим комплексним і системним науковим дослідженням обмежувальних засобів у кримінальному праві України. Вважаю, що добре продуманими, обґрунтованими та аргументованими, а тому заслуговують на підтримку, є міркування здобувачки про:

- про необхідність запозичення досвіду зарубіжних держав щодо застосування такого обмежувального заходу як електронний моніторинг за місцезнаходженням засудженого (с. 65 роботи);

- відмінність обмежувальних заходів від спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року (термінового заборонного припису, обмежувального припису), а також

обмежувальних заходів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, та направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство, яке передбачене у ст. 39-1 КУпАП (с. 88-92 роботи). Ця відмінність зумовлює самостійне правове значення обмежувальних заходів;

- співвідношення обмежувальних заходів з кримінально-правовими заходами, які формують зміст кримінальної відповідальності та твердження про те, що обмежувальні заходи не є формою кримінальної відповідальності та мають додаткове до неї значення (с. 108 роботи);

- щодо змісту поняття «покарання, не пов'язане з позбавленням волі» (с. 118 роботи);

- про необхідність узгодити порядок обчислення строків обмежувальних заходів у випадку застосування їх разом з арештом (с. 119 роботи);

- розширити підставу для застосування обмежувальних заходів та не пов'язувати її виключно із вчиненням злочину, пов'язаного з домашнім насильством (с. 117 роботи);

- про необхідність передбачити у КК України мінімальну межу кількісного показника відстані, на яку забороняється наближатися особі, до якої застосовано обмежувальний захід, передбачений п. 3 ч. 1 ст. 91-1 КК України, до місця, де перебуває особа, яка постраждала від домашнього насильства, та відмовитись від вказівки на конкретні місця у формулюванні цієї заборони (с. 126 роботи);

- розширити перелік обмежувальних заходів заборонаю наближатися до особи, яка постраждала від домашнього насильства (с. 129 роботи);

- закріплення у тексті кримінального закону визначення поняття обмежувальних заходів і відобразити у ньому на мету їх застосування (с. 157 роботи) та характер обмежень, які реалізуються через застосування до особи одного чи декількох обмежувальних засобів (с. 160 роботи);

- передбачити у кримінальному законі можливість призначення обмежувальних засобів поряд з покараннями, які пов'язані з позбавленням волі (с. 164 роботи);

- неможливість застосування обмежувальних заходів у випадку звільнення особи від призначеного покарання на підставі ч. 2 ст. 74 КК України (с. 166 роботи) та у випадку звільнення особи від покарання у зв'язку з втратою нею статусу суспільно небезпечної на час розгляду справи в суді (ч. 4 ст. 74 КК України) (с. 167 роботи).

З огляду на характер новизни та обґрунтованості вказані положення потенційно здатні здійснити суттєвий вплив на доктрину кримінального права і частині пізнання природи кримінально-правових заходів безпеки загалом та обмежувальних заходів, зокрема, а також спрямувати у напрямку удосконалення практику законотворення та застосування кримінального закону. Зокрема, за результатами проведеного дослідження, у роботі (с. 217-218) авторка пропонує

зміни до КК України в частині правового регулювання питань правової природи, підстави та порядку застосування, видів обмежувальних заходів.

Практичне значення одержаних результатів у науково-дослідній сфері, правотворчості, правозастосовній діяльності та навчальному процесі достатньою мірою висвітлене у дисертаційному дослідженні (с. 25) і сумнівів не викликає. Вважаю, що передусім результати дисертаційного дослідження Ю.М. Ковалик можуть бути використані для удосконалення положень чинного КК України в частині законодавчої регламентації обмежувальних заходів, підвищення якості застосування таких заходів судами, а також у науковій діяльності (для подальших досліджень проблематики обмежувальних заходів як виду кримінально-правових заходів безпеки).

Оцінка змісту дисертації. Структура роботи, на погляд рецензента, побудована логічно правильно. Авторка виправдано структурувала роботу, розпочавши аналіз проблематики з викладу загальнотеоретичних засад дослідження, а продовживши його дослідженням правової природи та сучасного стану кримінально-правового регулювання обмежувальних заходів. У підсумку дисертантка виклала пропозиції щодо способів удосконалення ефективності застосування обмежувальних заходів.

У *Розділі 1 «Загальнотеоретичні засади дослідження обмежувальних засобів в Україні»* авторка визначила методологічні засади дослідження, розглянула які саме питання, що стосуються проблематики дослідження, вже були розглянуті у доктрині кримінального права, дослідила обмежувальні заходи крізь призму їх законодавчого регулювання у пам'ятках кримінального законодавства, що діяли на території України, та у кримінальному законодавстві зарубіжних країн.

Дисертантка слушно розпочинає дослідження зі з'ясування ключового для роботи поняття “сім'я”, вивчення правової природи насильства в сім'ї, а також загальнофілософських, історичних та соціальних передумов для криміналізації діянь, що пов'язані з домашнім насильством, насильством у межах сім'ї (с. 27-32 роботи). Авторка визначає особливості термінологічного апарату дослідження, зокрема, авторка обґрунтовує необхідність застосування терміну «засіб» замість використаного у кримінальному законі терміну «захід» (с. 32-37 роботи) і, відповідно, терміну “обмежувальний засіб” замість використаного у чинному КК України терміну “обмежувальний захід”.

У підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження дисертантка відобразила результати проведеного нею аналізу наукових праць, які стосуються предмета дослідження – обмежувальних заходів. Зокрема, авторка проаналізувала доктринальні напрацювання, що стосуються заходів безпеки як виду кримінально-правових заходів. Зроблений авторкою акцент саме на цьому виді кримінально-правових заходів є доречним, адже саме до засобів безпеки належать, на думку дисертантки, обмежувальні заходи. Ковалик Ю.М. здійснила огляд сучасних наукових досліджень, які присвячені поняттю домашнього насильства та кримінально-правовим засобам протидії йому.

У підрозділі 1.3 роботи, який стосується історико-правового аналізу обмежувальних засобів у кримінальному праві України, відображено вдалі, на думку рецензентки, спроби авторки віднайти у пам'ятках кримінального законодавства, які діяли на території України, заходи, які за правовою природою були б схожі з обмежувальними заходами. У дослідженні цього питання Юлія Михайлівна обґрунтовано не прив'язується до термінології, якою позначались заходи впливу у вказаних пам'ятках, а натомість аналізує суть цих заходів - правові обмеження, що становлять їх зміст. Такий підхід дозволив авторці відшукати у пам'ятках законодавства заходи, схожі з обмежувальними заходами не за назвою, а за змістом обмежень, які вони передбачають. Наприклад, вигнання, яке було передбачено у Литовських Статутах 1529, 1566, 1588 років (с. 44-45 роботи), обмеження батьківських прав як вид судово-виправних засобів соціального захисту (с. 54).

Мені імпонує обрана дисертанткою методологія дослідження досвіду застосування обмежувальних заходів у зарубіжних країнах (підрозділ 1.4 дисертаційного дослідження). Авторка вивчала такий поділивши країни за типом правової системи на чотири групи: країни романо-германського, англо-американського, релігійно-традиційного та змішаного типу правової системи. В межах кожного типу дисертантка обрала декілька держав, які репрезентують певний тип правової системи, і на основі аналізу кримінального законодавства цих держав визначила позитивний досвід застосування обмежувальних засобів, який може бути запозичений Україною. Наприклад, у межах романо-германського типу правової системи проаналізовано КК ФРН, Франції, Республіки Польща та Швейцарської конфедерації. За результатами порівняльно-правового дослідження цих нормативно-правових актів та КК України авторка прийшла до обґрунтованого висновку, що кримінальне законодавство аналізованих держав містить ширший перелік обмежень, які схожі з обмежувальними заходами, та більше коло осіб, до яких такі обмеження можуть бути застосовані (с. 65 роботи). Заслуговує на підтримку пропозиція Юлії Михайлівни про необхідність запозичення досвіду вказаних держав щодо застосування такого заходу як електронний моніторинг за місцезнаходженням засудженого (с. 65 роботи).

За результатами аналізу кримінального законодавства держав, які належать до трьох інших виділених типів правових систем, дисертанткою зроблено висновок, що у державах, які належать до англо-американського типу правової системи (зокрема, у Сполучених Штатах Америки та Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії), та змішаного типу (зокрема, у Королівстві Норвегії) також передбачені обмеження, які за своєю правовою природою схожі з обмежувальними заходами (с. 69, 72 роботи). Натомість у мусульманському праві, яке, за твердженням авторки, є найпоширенішим серед релігійно-традиційної правової системи (с. 69 роботи), відсутній аналог обмежувальних заходів (с. 70 роботи).

Розділ 2 «Правова регламентація обмежувальних засобів у кримінальному праві України» присвячено дослідженню правової природи обмежувальних заходів відповідно до чинного законодавства.

Авторка слушно розпочинає вивчення цього питання з аналізу критеріїв класифікації заходів кримінально-правового характеру, пропонує дефініцію поняття “засоби кримінально-правового характеру” (с. 81 роботи), а також описує ознаки одного з видів таких заходів – заходи безпеки (с. 86 роботи). Акцент дисертантки у аналізі ознак саме цього виду заходів кримінально-правового характеру не є випадковим, адже авторка обґрунтовує, що обмежувальні заходи з огляду на підставу та мету їх застосування, належать до засобів безпеки (с. 87 роботи).

Авторка переконливо доводить, що обмежувальні заходи мають самостійне значення у системі заходів запобігання та протидії домашньому насильству та відмежовує їх від інших схожих за правовою природою засобів, які передбачені у інших галузях права (термінового заборонного припису, обмежувального припису, обмежувальних заходів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, та направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство, яке передбачене у ст. 39-1 КУпАП). У результаті порівняльно-правової характеристики Юлія Михайлівна приходить до висновку, що обмежувальні заходи “набули статусу засобу кримінально-правового характеру, а тому не може бути їм аналогу в інших галузях права” (с. 92 роботи).

У підрозділі 2.2 авторка скрупульозно з'ясовує співвідношення обмежувальних заходів з кримінально-правовими заходами, які формують зміст кримінальної відповідальності. Ковалик Ю.М., слушно визнавши факт відсутності єдності у підходах до розуміння того, що таке “кримінальна відповідальність”, доєднується до тих авторів, які кримінальну відповідальність тлумачать не лише як осуд особи, а й як пов'язані із цим осудом обмеження її прав і свобод (с. 96 роботи). Розглянувши види та форми кримінальної відповідальності, у підсумку дисертантка робить аргументований висновок про те, що “обмежувальні засоби є специфічним додатком до кримінальної відповідальності... вони не є ні одним зі складових елементів кримінальної відповідальності, ні її окремою формою, самостійно не призначаються” (с. 108 роботи).

Аналіз змісту та видів обмежувальних заходів у межах підрозділу 2.3 роботи, дисертантка цілком обґрунтовано розпочинає з дослідження того, що є підставою для застосування обмежувальних заходів (тобто які кримінальні правопорушення охоплюються поняттям “злочин, пов'язаний з домашнім насильством”). Авторка має рацію стверджуючи, що сформувавши вичерпний перелік відповідних злочинів неможливо, адже злочином, пов'язаним з домашнім насильством, будуть визнаватись як ті злочини, ознакою основного чи кваліфікованих складів яких у КК України передбачено ознаки домашнього насильства, так і ті, склади яких хоч і не містять таких ознак, але ознаки

домашнього насильства вбачаються у фактично вчиненому. Саме тому варто звернути увагу на прагнення авторки сформулювати типовий перелік злочинів, пов'язаних з домашнім насильством (с. 112-115 роботи) та визначити поняття “злочин, пов'язаний з домашнім насильством” (с. 116-117 роботи).

Розглядаючи умови застосування обмежувальних заходів, авторка справедливо зазначає, що поняття «покарання, не пов'язане з позбавленням волі» має різний зміст у межах кримінального закону (с. 118 роботи). Поділяємо позицію авторки про те, що буквально тлумачення цього поняття дає підстави для висновку, що ним охоплюються всі види покарань (в тому числі арешт), окрім позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі (с. 118 роботи). Підтримую висловлену Юлією Михайлівною пропозицію про необхідність узгодити порядок обчислення строків обмежувальних заходів у випадку застосування їх разом з арештом (с. 119 роботи).

Юлія Михайлівна пропонує під умовою звільнення від покарання охоплювати випадки звільнення від відбування покарання і звільнення від призначення покарання (с. 121 роботи), і слушно висловлює скептичне застереження щодо можливості автоматичного застосування обмежувальних засобів з окремими різновидами звільнення особи від покарання (с. 121 роботи).

Розкривши суть кожного з видів обмежувальних засобів Юлія Михайлівна обґрунтовано відзначила, що вони розміщені у ст. 91-1 КК України довільно, а суд може обрати щодо особи-кривдника один з них чи декілька, або ж не застосувати жодного. Заслуговує на увагу пропозиція авторки розширити підставу для застосування обмежувальних заходів та не пов'язувати її виключно із вчиненням злочину, пов'язаного з домашнім насильством (с. 117 роботи). Однак певні застереження щодо такої пропозиції будуть викладені далі у цій рецензії.

Вважаю доречними пропозиції Юлії Михайлівни про удосконалення правового регулювання видів обмежувальних заходів. Зокрема, про необхідність передбачити у КК України мінімальну межу кількісного показника відстані, на яку забороняється наблизитися особі, до якої застосовано обмежувальний захід, передбачений п. 3 ч. 1 ст. 91-1 КК України, до місця, де перебуває особа, яка постраждала від домашнього насильства; відмовитись від вказівки на конкретні місця у формулюванні цієї заборони (с. 126 роботи); розширити перелік обмежувальних заходів заборонаю наблизитися до особи, яка постраждала від домашнього насильства (с. 129 роботи).

Авторка слушно звертає увагу на невідповідність між положеннями ст. 91-1 КК України та Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про пробацію» в частині застосування пробаційної програми та пропонує можливі шляхи вирішення цієї проблеми (с. 137). Також дисертантка висловлює сумнів щодо доцільності встановлення законодавцем підвищеної вікової межі (18 років) для призначення особі одного чи декількох обмежувальних засобів порівняно з віком, за досягнення якого особа підлягає кримінальній

відповідальності (с. 139-140 роботи). Також Юлія Михайлівна розглянула питання строків застосування обмежувальних засобів (с. 140-142 роботи) та контролю за їх виконанням (с. 142-145 роботи).

Розділ 3 “Перспективи підвищення ефективності застосування кримінально-правових обмежувальних засобів” відображає результати критичного аналізу автором положень нормативно-правових актів, зокрема КК України, якими регламентується порядок застосування обмежувальних заходів та містить пропозиції щодо удосконалення такого правового регулювання. Зокрема, на підставі аналізу змісту обмежувальних заходів, відображеного у попередніх розділах роботи, у Розділі 3 дисертантка зосереджується на шляхах та способах удосконалення правового регулювання обмежувальних заходів у КК України.

Заслуговує на увагу запропоновані Юлією Михайлівною формальні та змістовні критерії вдосконалення обмежувальних заходів. Серед пропозицій, які Ковалик Ю.М. виділяє за формальним критерієм, варто відзначити такі: про необхідність розміщення усіх заходів кримінально-правового характеру у тексті КК України залежно від їх правової природи (відповідно обмежувальні заходи варто розмістити у розділі заходи безпеки (с. 152 роботи), змінити порядок правового регулювання обмежувальних заходів, передбачивши у одній статті кримінального закону поняття та види обмежувальних заходів, а у іншій – порядок і підстави їх застосування (редакції відповідних статей запропоновані у висновках до роботи).

Підтримую пропозицію Юлії Михайлівни, виділену нею за змістовним критерієм, про необхідність законодавчого закріплення визначення поняття “обмежувальні заходи”. На думку дисертантки у такому визначенні потрібно відобразити мету застосування таких засобів (с. 157 роботи) та характер обмежень, які реалізуються через застосування до особи одного чи декількох обмежувальних засобів (с. 160 роботи). Авторка також пропонує уможливити призначення обмежувальних засобів поряд з покараннями, які пов’язані з позбавленням волі (с. 164 роботи).

Доречними вважаю пропозиції дисертантки передбачити неможливість застосування обмежувальних заходів у випадку звільнення особи від призначеного покарання на підставі ч. 2 ст. 74 КК України (с. 166 роботи) та у випадку звільнення особи від покарання у зв’язку з втратою нею статусу суспільно небезпечної на час розгляду справи в суді (ч. 4 ст. 74 КК України) (с. 167 роботи), а також диференціювати строки, на які застосовуються обмежувальні заходи, з урахуванням того чи підставою їх застосування є вчинення кримінального проступку, чи злочину (с. 182 роботи).

Варто підтримати пропозицію Юлії Михайлівни відмовитися від конкретизації місця, у якому забороняється перебувати винному (йдеться про місце спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства у п. 1 ч. 1 ст. 91-1 КК України) та розширити зміст цього виду обмежувального заходу, (с. 170 роботи). Однак саме формулювання такого обмежувального заходу у запропонованій авторкою редакції ст. 91-1 КК України,

а саме «Заборона перебувати у визначеному місці», на мою думку, потребують уточнень, про що зазначено нижче у цій рецензії.

Дисертантка слушно розглянула питання про доцільність встановлення у статті 390-1 КК України кримінальної відповідальності за невиконання різних за правовою природою засобів: з одного боку кримінально-правових обмежувальних заходів, а з іншого - обмежувального припису та програми для кривдників, які мають іншу галузеву належність (с.192 роботи). Також авторка запропонувала доповнити ст. 390-1 КК України альтернативною формою суспільно небезпечного діяння - невиконання термінового заборонного припису, яка наразі є адміністративним правопорушенням (с. 195 роботи).

У зв'язку з наведеним вважаю, що Ю.М. Ковалик загалом всебічно і повно розкрила предмет дослідження, а робота має комплексний характер. Авторкою на належному науково-методологічному рівні розглянуто як формальні (порядок правового регулювання), так і змістовні (правову природу, ознаки, підстави та умови застосування) характеристики обмежувальних заходів в Україні. Результат дослідження поданий у вигляді авторської наукової концепції. Висновки до роботи засвідчують, що Юлії Михайлівні Ковалик вдалось виконати завдання, поставлені у дисертаційному дослідженні, та досягти його мети.

Дисертаційне дослідження оформлене відповідно до встановлених нормативних вимог, виконане граматично та стилістично правильно. Ознайомлення з дисертацією дозволяє зробити висновок про те, що Ю.М.Ковалик є сумлінною науковицею, яка вміє логічно викладати та аналізувати теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, формулювати виважені та узагальнені висновки, застосовувати різноманітні методи наукового пізнання.

Разом з тим як будь-яка по-справжньому творча праця, дисертаційне дослідження Ю.М. Ковалик не позбавлене окремих **дискусійних положень**. Тому загальна позитивна оцінка дисертації не виключає зауважень і побажань, які носять рекомендаційний характер і, сподіваюсь, будуть використані авторкою у подальших наукових дослідженнях.

1. На с. 23 роботи серед пунктів наукової новизни, які віднесені до категорії вперше, запропоновано про необхідність розширення сфери застосування обмежувальних засобів, які передбачені у КК України, і щодо кримінальних правопорушень, не пов'язаних з домашнім насильством. Попри те, що така пропозиція авторки заслуговує на підтримку, дискусійною є ініціатива про розширення цієї підстави саме до усіх кримінальних правопорушень, якими заподіяно шкоду конкретній потерпілій особі (с. 162 роботи) за умови існування ризиків щодо повторності вчинення кримінально-протиправних діянь, помсти чи інших виражених ознак майбутньої протиправної діяльності (с. 155-156 роботи). Як приклад на користь такого підходу, авторка наводить випадок вчинення злочину, передбаченого ст. 152 КК України щодо особи, яка проживає по сусідству (с. 155 роботи). В описаній ситуації підхід дисертантки можна

підтримати. Але чи є потреба у застосуванні таких засобів, якщо винним вчинено не звалтування, а наприклад, кишенькову крадіжку? Чи відповідатиме принципу пропорційності застосування у такому випадку до винної особи такого обмежувального заходу як заборона перебувати у місці проживання?

Адже мета обмежувальних заходів (про що неодноразово зазначає сама авторка) - це захист потерпілої особи, а умова - перебування винного у так званому «небезпечному стані» (с. 157 роботи). Розширення підстави застосування обмежувальних засобів до усіх кримінальних правопорушень, де є шкода, що заподіюється потерпілій особі, суперечить вказаній меті та правовій природі обмежувальних заходів. У випадку вчинення злочину, пов'язаного з домашнім насильством, потерпіла особа потребує додаткового захисту у зв'язку з наявністю особливо тісного контакту з суб'єктом кримінального правопорушення. У зв'язку з особливими сімейними чи особистими стосунками, спільним місцем проживання і побутом між потерпілою від домашнього насильства особою і суб'єктом цього кримінального правопорушення є особливий емоційний зв'язок, внаслідок якого потерпіла особа є особливо чутлива і беззахисна. Однак складно уявити, щоб такий самий зв'язок виник між особою, яка вчинила, наприклад, кишенькову крадіжку, і потерпілим від цього кримінального правопорушення. Тому навряд чи сфера застосування тих обмежувальних засобів, які зараз передбачені в КК України, може бути автоматично розповсюджена на усі кримінальні правопорушення, якими заподіяно шкоду конкретній потерпілій особі. Окрім такої ознаки як наявність шкоди потерпілій особі такі кримінальні правопорушення, припускаю, повинні характеризуватись також іншими, додатковими ознаками.

2. На с. 83 робота авторка визнає, що питання “щодо наявності елементів кари у видах засобів безпеки” (с. 83 роботи) має дискусійний характер. Також у роботі зазначено, що у доктрині кримінального права окремі автори (до таких Юлія Михайлівна відносить, зокрема, І.М. Горбачову) виділяють кару як ознаку заходів безпеки. Однак дисертантка приєднується до протилежної позиції науковців, які не виділяють кару як ознаку заходів безпеки, вказуючи, що “застосування до особи таких не переслідує мету покарати, а в кожному випадку така мета має специфічний характер”. Разом з тим, підстава застосування таких заходів (якою відповідно до чинної редакції КК України є вчинення особою злочину, пов'язаного з домашнім насильством) та їх правова природа (а саме те, що такі заходи як різновиди заходів кримінально-правового характеру полягають у обмеженні певних прав та свобод і мають примусовий характер) дає підстави не погодитися з Юлією Михайлівною у цьому питанні. Так, для обмежувальних заходів кара не є основною метою (що відрізняє їх від покарання), однак те, що такі заходи передбачені саме у кримінальному законі і є різновидом заходів кримінально-правового характеру, дає підстави для висновку про присутність карального елемента у їх правовій природі. Адже заборона спілкуватись з дитиною, або заборона перебувати у місці спільного проживання (яке часто може

належати на праві власності особі, до якої встановлюється така заборона) містять каральний елементу.

3. Потребує додаткових аргументів висловлена Юлією Михайлівною пропозиція про щодо необхідності заміни терміну «обмежувальні заходи» на термін «обмежувальні засоби». З повагою ставлячись до викладеної позиції дисертантки, водночас зауважу, що переконливих аргументів на її користь в тексті роботи не відображено. Адже, як стверджує сама авторка на с. 36 роботи засіб - це одна дія або прийом; а захід - це як сукупність або дій, або засобів. Будь-який обмежувальний захід з тих, що передбачені ст. 91-1 КК України за своєю природою є не однією дією, а їх сукупністю. Тому обмежувальний захід можна розглядати як сукупність засобів, які спрямовані на досягнення відповідного результату.

4. На с. 170 роботи авторка, пропонуючи способи удосконалення видів обмежувальних заходів, слушно пропонує відмовитися від конкретизації місця, у якому забороняється перебувати винному (йдеться про місце спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства) та розширити зміст цього виду обмежувального заходу. Однак запропоноване авторкою нове формулювання цього виду обмежувальних заходів - «Заборона перебувати у визначеному місці» (с. 170 роботи) – потребує певних уточнень. Адже метою застосування обмежувальних заходів, на думку Юлії Михайлівни, є «убезпечення потерпілої особи та запобігання вчиненню щодо неї протиправних діянь у майбутньому» (с. 217 роботи). Для того, щоб запропонований дисертанткою захід був спрямований саме на досягнення вказаної мети, вважаю, що місце, перебувати у якому забороняється винній особі, повинне бути пов'язане з потерпілою особою, і відповідна вказівка повинна бути у кримінальному законі. Без вказаного уточнення, на мою думку, виникає запитання про те чи не є вказаний обмежувальний захід надмірним втручанням у права винної особи і чи узгоджується він із принципом пропорційності обмеження права на свободу пересування. Такі ж застереження виникають і щодо іншого виду обмежувальних заходів, який запропонований дисертанткою, а саме заборона наближатися на визначену відстань до зазначених у рішенні суду місць (відповідна пропозиція зазначена на с. 173 роботи).

Разом з тим, зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на високий науковий рівень дисертаційного дослідження та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачкою.

Висновок: З огляду на викладене, вважаю, що дисертація Ковалик Юлії Михайлівни «Обмежувальні заходи в кримінальному праві України», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю «Право», є завершеним, самостійним дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального права, а саме розкрито поняття, правову природу, види та підстави застосування

обмежувальних заходів, на підставі чого висунуто пропозиції щодо вирішення проблем, пов'язаних з законодавчим регулюванням цього виду заходів безпеки.

Отже, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, які встановлені в пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка, Ковалик Юлія Михайлівна, на підставі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**доцентка кафедри кримінального
права і кримінології**

Львівського національного

університету імені Івана Франка,

кандидат юридичних наук, доцент

Ольга ДЕНЬКОВИЧ